

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
старшого наукового співробітника Литовченко Світлани Віталіївни
на дисертаційне дослідження Фаласеніді Терези Миколаївни
**«Педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом у
загальноосвітній школі США»,**
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Розбудова Української держави, відродження української нації зумовлюють інноваційні процеси в освіті, які враховують національні та світові тенденції, підходи, концепції. Зокрема, поширення набули ідеї гуманізації освіти та пріоритетів особистості; відбувається становлення дитиноцентриської системи освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Обрання країною стратегічного курсу на інтеграцію в міжнародне співтовариство створило можливості залучитися до глобальних цивілізаційних процесів, сприяло утвердженню прогресивної соціальної моделі інвалідності, що базується на демократичних, антидискримінаційних цінностях. Одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики є сприяння у реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення можливостей для особистісного інтелектуального і професійного розвитку людей з особливими потребами. Стратегічним орієнтиром у цьому сенсі є Конвенція про права інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікована Україною у 2008 р.

За роки незалежності визначено нову методологію розвитку спеціальної освіти, яка передбачає створення умов для здобуття різних освітніх рівнів дітьми, не залежно від їхнього соціального статусу, стану здоров'я, зокрема, наявності тих чи інших порушень психофізичного

розвитку; спрямування освіти на задоволення потреб дітей та їхніх батьків шляхом надання освітніх послуг (зокрема реабілітаційних, корекційно-розвивальних та ін.); відмова від нозологічного принципу направлення дітей у спеціальні заклади, розширення мережі навчальних установ та надання батькам право вибору освітньої моделі для своєї дитини.

На сучасному етапі надзвичайно актуальним стало визначення концептуальних засад та теоретико-методологічного обґрунтування інклюзивної освіти, шляхів та інноваційних моделей її реалізації в Україні (виокремлено новий напрям – «педагогіка інклюзивного навчання»). Паралельно на основі результатів наукових досліджень відбувається розроблення та впровадження сучасного навчально-методичного забезпечення інклюзії, практичних технологічних підходів та методик, які проходять апробацію на експериментальних майданчиках. При цьому залучаються зарубіжні фахівці, адаптується провідний зарубіжний досвід із обов'язковим урахуванням специфіки вітчизняної системи освіти. Зокрема, надзвичайно важливим є вивчення міжнародної практики саме країни північної Америки, які мають тривалу історію та значні успіхи щодо інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, що є особливо цінним на сучасному етапі для України.

Варто зазначити, що аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду успішного впровадження означеної освітньої моделі доводить, що в умовах загальноосвітнього закладу з інклюзивним навчанням одним з суттєвих моментів є створення необхідних додаткових умов, забезпечення підтримки та супроводу учнів з особливими потребами з боку мультідисциплінарної команди фахівців із обов'язковим залученням батьків.

Така підтримка є особливо актуальною для дітей з гіперактивним розладом; останнім часом спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей цієї категорії в Україні. На противагу іншим категоріям дітей (з порушеннями слуху, зору, мовленнєвого розвитку тощо), які традиційно були в полі зору спеціальних педагогів та відповідно розроблялись методики та

технології їхнього навчання, у такому контексті існує потреба підвищення уваги до категорії дітей з гіперактивним розладом. Водночас, необхідно враховувати, що такі діти розглядаються у наукових джерелах як окрема група дітей із особливостями психофізичного розвитку, які потребують спеціального психолого-педагогічного супроводу.

Відтак робота Т. М. Фаласеніді, спрямована на визначення особливостей організаційно-педагогічних умов реалізації педагогічної підтримки дітей із гіперактивним розладом у загальноосвітніх школах США й окреслення шляхів впровадження набутого прогресивного зарубіжного досвіду до педагогічного процесу вітчизняних закладів, *є вкрай актуальною та значущою.*

Правомірним є науковий апарат дисертації. Автор чітко сформулювала мету і завдання дослідження, визначила його об'єкт і предмет, використала адекватні методи дослідно-експериментальної роботи. Для даного дисертаційного дослідження характерна логічна та структурна цілісність.

Оцінюючи дисертаційну роботу за параметром новизни, слід наголосити, що вона полягає у здійсненні ґрунтовного аналізу розвитку організації педагогічної підтримки в загальноосвітній школі США, висвітлені теоретико-методологічних засад та організаційно-педагогічних умови здійснення педагогічної підтримки учнів із гіперактивним розладом у цій країні. Автором чітко окреслено адміністративно-правові та дидактично-змістові засади реалізації педагогічної підтримки учнів у загальноосвітній школі, охарактеризовано сучасну систему педагогічної підтримки учнів із гіперактивним розладом як складову інклюзивної освіти в США, виявлено дидактичні умови реалізації такої підтримки. На основі глибокого теоретичного аналізу та досвіду практичної діяльності обґрунтовано можливості використання прогресивних ідей досвіду США з надання педагогічної підтримки в розбудові системи інклюзивної освіти учнів із гіперактивним розладом в Україні.

Практичне значення дослідження, безумовно, пов'язане з теоретичними

висновками і полягає, перш за все, в тому, що здобуті результати можуть бути використані у процесі підготовки та перепідготовки соціальних працівників, соціальних педагогів, спеціалістів психолого-медико-педагогічних консультацій, вчителів, а також у роботі фахівців управління освітніми закладами – з метою розв’язанні проблем організації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи з інклюзивною формою навчання на основі сучасних світових підходів та методик.

На позитивну оцінку заслуговує чіткість методологічних орієнтирів дослідження, ґрунтовний аналіз стану досліджуваної проблеми в США та Україні, наукових поглядів та підходів щодо її розв’язання протягом різних етапів розвитку педагогічної теорії і практики, що зокрема, дозволило дисертанту здійснити його на засадах системного підходу до організації педагогічної підтримки у загальноосвітньому закладі.

Незаперечною позитивною стороною дисертації Фаласеніді Терези Миколаївни є обрана автором логіка побудови змісту та основних результатів дослідження. Так, аналіз змісту першого розділу дисертації – *«Теоретико-методологічні основи педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітніх закладах»* – дозволяє констатувати, що автором здійснено значний за обсягом і глибиною аналіз філософських, психолого-педагогічних, соціально-правових основ, сучасних поглядів на проблему педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у процесі навчання; розкрито теоретико-методологічні засади застосування педагогічної підтримки учнів цієї категорії у загальноосвітніх школах Сполучених Штатів Америки.

Принципово важливим є те, що на основі аналізу літературних джерел, науково-теоретичних підходів до проблеми дослідження, вивчення нормативно-правових матеріалів визначено низку детермінантів зародження педагогічної підтримки в США. Актуалізовано насамперед такі: процеси демократизації суспільства і гуманітаризації соціальної сфери; розвиток консультування і керівництва в освіті, у тому числі, шкільного, їх

професіоналізація; удосконалення законодавчо-правової бази системи освіти; потреба у фахово-підготовлених спеціалістах; розвиток гуманістичної психології та педагогіки.

На основі результатів ретроспективного аналізу дисертантом визначено основні періоди розвитку педагогічної підтримки в загальноосвітніх школах США. Зокрема, починаючи від становлення консультування у загальноосвітніх закладах у формі професійної орієнтації школярів, визнання особистісно орієнтованого підходу ключовим у наданні педагогічної підтримки до сучасного етапу створення національних стандартів з педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі США. Цілком виправдано, що в основу періодизації покладено зміни політики держави у вирішенні цієї проблеми, ставлення суспільства до людей, які певним чином відрізняються від умовної норми, освітні пріоритети та створення відповідного забезпечення.

Систематизація й аналіз численних як вітчизняних, так і зарубіжних наукових праць з проблеми дозволило автору виокремити уніфіковане визначення поняття «педагогічна підтримка», яке трактується як цілісний навчально-виховний процес, що скеровує до розвитку потенціалу дитини в умовах сприятливого навчального середовища, мотивує до формування академічних, соціальних навичок, долаття труднощів з максимальною самостійністю дитини.

Заслуговує на увагу історико-педагогічний огляд із вивчення проблеми гіперактивного розладу в дітей. Зокрема, автором встановлено, що гіперактивний розлад з дефіцитом уваги – це самостійне психологічне порушення, що відрізняється недостатнім рівнем психологічної готовності до навчання у школі, які обумовлені низькими показниками сформованості основних навчально-важливих якостей, подано психолого-педагогічну характеристику учнів різного віку із гіперактивним розладом, зроблено висновок про наявність нагальної потреби у створенні спеціальних підходів

психологічного й педагогічного спрямування, забезпечення відповідної педагогічної підтримки.

У другому розділі – *«Практика педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітніх школах США»* – автором визначено особливості інклюзивної освіти в системі загальної середньої освіти США, досліджено нормативно-правову базу, яка гарантує дітям з особливими потребами, зокрема і дітям із гіперактивним розладом право на інклюзивну форму навчання.

Є потреба окремо зупинитися на визначених автором основоположних особливостях сучасної системи інклюзивної освіти в США: ґрунтовне нормативно-правове забезпечення рівних прав осіб з інвалідністю на освіту; співіснування моделей інклюзивного навчання учнів (адаптивні навчальні середовища; кооперативне навчання; змішана система навчання; навчання, ґрунтоване на результатах досягнень учнів; диференційований підхід у роботі з учнями із інвалідністю та врахування їхніх освітніх потреб тощо); інтеграція діяльності навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій у галузі педагогічної підтримки.

Позитивної оцінки заслуговує також аналіз та представлення чіткої структури укладання індивідуального навчального плану, яка забезпечує досягнення оптимальних цілей відповідно до психолого-педагогічних особливостей дитини з гіперактивним розладом. Такий вид роботи є надзвичайно важливим для української системи освіти.

Виявлено, що однією з умов укладання індивідуального навчального плану для учнів з гіперактивним розладом є врахування поведінки дитини на уроці, в школі загалом; адаптація навчального приладдя, дидактичного тесту, засобів навчання; участь сім'ї в навчально-виховному процесі відповідно до урахування індивідуальних психолого-педагогічних особливостей дитини з гіперактивним розладом. Участь шкільного консультанта, вчителя, батьків, адміністрації школи та інших спеціалістів вказує на міждисциплінарний підхід до реалізації індивідуального навчального плану.

Особливо слід відзначити доцільність в роботі акценту на організацію професійного співробітництва в контексті педагогічної підтримки як одному з основних принципів інклюзивного навчання, що відповідає сучасним світовим підходам.

Варто зазначити, що значна увага дисертантки до специфіки роботи з дітьми із гіперактивним розладом, деталізація принципів та методів виправдана і обумовлена необхідністю вивчення інноваційного підходу до вирішення проблем певного психологічного порушення, що знаходить місце у вітчизняній педагогіці.

У третьому розділі – *«Реалізація педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітніх школах України»* – досліджено особливості інклюзивної освіти та нормативно-правової бази в Україні, яка гарантує право варіативної форми навчання, а також можливості використання продуктивного досвіду США на теренах нашої країни.

Обґрунтовано впровадження прогресивних ідей педагогічної підтримки учнів із гіперактивним розладом і дефіцитом уваги в загальноосвітніх школах України. Зокрема, застосування сучасних методик виявлення дітей із гіперактивним розладом у дошкільних установах і в початковій школі за участю педагогів, психологів та фахівців психолого-медико-педагогічної консультації; розроблення та імплементація програм «педагогізації» батьків з питань раннього виявлення гіперактивного розладу й подальшої активної участі у процесі навчання дитини.

Проведений аналіз нормативно-правової бази інклюзивного навчання дітей з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі дозволив виявити певні суперечності між декларуванням прав дітей з особливими потребами на інклюзивну форму навчання та реалізацією такого права на практиці; автором обґрунтовано необхідність вдосконалення нормативно-правової бази (надання права інклюзивного навчання в ЗОШ, забезпечення педагогічного процесу відповідними нормативним документами, науково-педагогічний і матеріально-технічний супровід педагогічної підтримки учнів

із гіперактивним розладом, професійна підготовка педагогічних кадрів для допомоги учням з гіперактивним розладом).

Таким чином, ґрунтовний аналіз вітчизняних і зарубіжних підходів, власної практики дозволив науково обґрунтувати та визначити шляхи впровадження набутого прогресивного зарубіжного досвіду до педагогічного процесу вітчизняних ЗОШ.

У результаті дослідження зроблено самостійні переконливі висновки, які мають вагомe теоретичне і практичне значення. Належна і наукова новизна творчого пошуку. Необхідно зазначити, що результати дослідження Т. М. Фаласеніді відповідають поставленим завданням.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження підтверджені експериментальною роботою та висвітлено у 17 публікаціях, зокрема 5 статей надруковано у фахових виданнях, 1 стаття – у науковому виданні, що входить до наукометричної бази даних, 1 стаття – у міжнародному науковому виданні, 9 – у збірниках матеріалів конференцій, 1 матеріал – навчально-методичні вказівки.

Апробація матеріалів дослідження Т. М. Фаласеніді здійснювалася шляхом виступів на міжнародних та всеукраїнських конференціях, науково-методичних семінарах з проблем розвитку та навчання дітей з особливими потребами; результати впроваджено у роботу установ різного рівня (реабілітаційного центру, спеціалізованої школи, громадської організації батьків дітей з особливими потребами, вищих навчальних закладів, які готують педагогів, управління освіти, обласного будинку вчителя).

Зміст дисертації достатньо повно відображений у авторефераті, який у логічній послідовності висвітлює основні результати дослідження.

Список використаних джерел свідчить про ерудицію дисертанта, який досконало володіє теоретичними аспектами досліджуваної проблеми.

Істотну роль в дисертації Фаласеніді Терези Миколаївни відіграють *додатки*, які включають таблиці «Розвиток програм консультування та керівництва у США», «Визначення поняття педагогічна підтримка у науково-

педагогічній літературі», «Типи партнерської діяльності школа – сім'я» тощо (загалом 18 додатків) і мають суттєве практичне значення.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Т. М. Фаласеніді водночас можна висловити такі зауваження та побажання, врахування яких могло б надати роботі більшої цілісності і завершеності:

1. Масштабна наукова новизна у роботі відображає вагомі наукові здобутки дисертантки, утім, на нашу думку, доцільно було б дещо зменшити кількість позицій, натомість чітко конкретизувати організаційно-педагогічні умови педагогічної підтримки учнів із гіперактивним розладом у загальноосвітніх школах США, оскільки це є предметом дослідження.

2. Заслуговує на позитивну оцінку теоретичне психолого-педагогічне дослідження дітей з гіперактивним розладом. На нашу думку, його доцільно було б доповнити гендерним аспектом.

3. Виконаний порівняльний аналіз педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі США та України варто було б унаочнити за допомогою порівняльної таблиці, виокремивши позитивний та не негативний досвід двох країн.

4. У підпункті 2.2. окрім позитивного досвіду педагогічної підтримки учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі США, варто було б виокремити і негативний досвід.

5. У виокремленні у пункті 5 загальних висновків рівнів забезпечення педагогічної підтримки не завжди дотримано логіку відповідності (соціально-медичний, організаційно-педагогічний ... та міжнародний), а їх висвітлення вимагає більш доцільної послідовності (зокрема, концептуальний рівень варто було б поставити на першу позицію).

Висловлені зауваження суттєво не впливають на позитивну оцінку виконаної роботи і не знижують її загальної цінності.

Дисертація Фаласеніді Т. М. є завершеною науковою працею, виконана на високому науково-теоретичному і методичному рівнях, містить новий

різноплановий і ретельно опрацьований автором теоретичний і практичний матеріал.

Отже, правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Педагогічна підтримка учнів з гіперактивним розладом у загальноосвітній школі США» за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформленням відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а автор дослідження – Фаласеніді Тереза Миколаївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
лабораторії сурдопедагогіки Інституту
спеціальної педагогіки НАПН України

С. В. Литовченко

